

DANG'ARA TUMANIDA MEHNAT RESURLARINING DEMOGRAFIK SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI

D.G`Mo`minov

D.F.Qodirova

QO`QON DAVLAT UNIVERSITETI

Annotatsiya. Mazkur maqolada Dang'ara tumanida mehnat resurslarining demografik shakllanish xususiyatlari statistik va mintaqaviy ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida aholi miqdorining ko'payishi, yosh va jins tuzilishi, tabiiy ko'payish, aholining harakati hamda iqtisodiy jihatdan faol bo'lgan fuqarolarning mehnat salohiyatining rivojlanishiga qanday ta'sir qilishi o'rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini statistik tahlil, taqqoslash, demografik tahlil hamda mintaqaviy yondashuv tashkil etdi. Ma'lumotlar bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi hamda ilmiy manbalardan foydalanildi. Tadqiqot natijalari Dang'ara tumanida yoshlar qismining ko'pligi va tabiiy ko'payish tezligining barqarorligi mintaqqa mehnat salohiyatining rivojlanishiga yaxshi ta'sir etayotganini ko'rsatdi. Bunga qo'shimcha ravishda, aholining ko'chish jarayonlari va ish bilan ta'minlash muammolari mehnat salohiyatining mintaqaviy shakllanishiga ta'sir etuvchi muhim sabablar deb baholandi. Tadqiqot natijalari mintaqaviy demografik siyosatni takomillashtirish va mehnat resurslaridan unumli foydalanish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mehnat resurslari, demografik jarayonlar, aholi soni, aholining harakati, tabiiy ko'payish, yosh tuzilishi, iqtisodiy faollik, ish bilan ta'minlash, demografik siyosat, Dang'ara tumani.

KIRISH (INTRODUCTION)

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya sharoitida aholi va mehnat resurslari bilan bog'liq demografik jarayonlarni o'rganish ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki mintaqalarning iqtisodiy rivojlanish darajasi, ishlab chiqarish salohiyati, bandlik holati va ijtimoiy barqarorligi ko'p jihatdan mehnat resurslari tarkibi hamda ularning shakllanish xususiyatlariga bog'liq. Aholining ko'payishi, yosh va jins tarkibidagi o'zgarishlar, tabiiy ko'payish, aholining harakati, shaharlashtirish va demografik siyosat kabi xususiyatlar mehnat resurslari shakllanishining asosiy determinantlari hisoblanadi. Shu sababli mehnat resurslarini demografik nuqtai nazardan tadqiq qilish nafaqat nazariy, balki muhim amaliy ahamiyatga ham ega.

Jahon amaliyotida aholi va mehnat resurslari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga alohida e'tibor qaratilmoqda. BMT ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining o'sish

sur'atlari va yosh tarkibidagi o'zgarishlar mehnat bozorining istiqboldagi rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Demografik rivojlanish va mehnat salohiyati o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish bo'yicha J.R. Weeks, M. Todaro, S. Smith kabi olimlarning ilmiy ishlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ular o'z tadqiqotlarida mehnat resurslari shakllanishi demografik omillar, inson kapitali, migratsiya va iqtisodiy rivojlanish bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlaganlar.

Bugungi kunda O'zbekistonda ham aholi sonining o'sishi va mehnat resurslari tarkibidagi o'zgarishlar davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylangan. Mamlakatda so'nggi yillarda aholi miqdorining barqaror ko'payishi, yoshlar qismining ko'pligi va mehnat bozoridagi o'zgarishlar mintaqaviy demografik tadqiqotlarni chuqurlashtirishni talab qilmoqda. Shu bilan birga, mehnat resurslarining mintaqaviy shakllanishi, ularning sifat va miqdor ko'rsatkichlarini tahlil qilish mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini prognozlashda muhim o'rin tutadi.

Mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirish va aholi bandligini ta'minlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston -- 2030" strategiyasida aholi bandligini oshirish, mintaqaviy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, yoshlar salohiyatidan unumli foydalanish va mehnat bozorini takomillashtirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Bu esa mehnat resurslarini mintaqalar kesimida ilmiy asosda o'rganish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng zich aholi joylashgan hududlaridan biri hisoblanadi. Vodiyning demografik salohiyati yuqori bo'lib, aholi sonining tez o'sishi, tug'ilish ko'rsatkichlarining yuqoriligi va migratsiya jarayonlarining faol kechishi bilan ajralib turadi. Farg'ona viloyati tarkibidagi Dang'ara tumani ham aholi sonining o'sishi va demografik jarayonlarning intensivligi bilan tavsiflanadi. Mintaqada yoshlar qismining salmoqli bo'lishi kelajakdagi mehnat resurslari hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Biroq mehnatga layoqatli aholi sonining ortib borishi bilan bir qatorda, bandlik, migratsiya va iqtisodiy faollik bilan bog'liq masalalar ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dang'ara tumanida mehnat resurslari shakllanishining demografik xususiyatlarini o'rganish mintaqaning iqtisodiy rivojlanishini prognozlash, aholi bandligini ta'minlash va mehnat bozorini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Mehnat resurslarining shakllanish jarayonini chuqur tahlil qilish mintaqaning mavjud salohiyatini aniqlash, mehnat bozoridagi muammolarni baholash va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — Dang'ara tumanida mehnat salohiyatining demografik shakllanish xususiyatlarini statistik va joylashuv jihatdan o'rganish, ularning rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim sabablarni aniqlash hamda mehnat resurslaridan unumli foydalanish bo'yicha amaliy takliflar tayyorlash. Tadqiqot

vazifalari qilib aholi miqdorining o'zgarishi, yosh va jins tuzilishi, aholining harakati, tabiiy ko'payish darajalari va iqtisodiy jihatdan faol bo'lgan aholining tarkibini o'rganish belgilandi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari mintaqaviy demografik siyosatni takomillashtirish, mehnat resurslarini boshqarish tizimini rivojlantirish va mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bu esa tadqiqotning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mehnat resurslarining demografik shakllanishi demografiya, iqtisodiy geografiya va mehnat iqtisodiyoti fanlarida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur masala aholi sonining o'sishi, yosh va jins tarkibi, tabiiy ko'payish, migratsiya, iqtisodiy faollik va bandlik jarayonlari bilan bevosita bog'liqdir [1]. Shu sababli mehnat resurslari shakllanishini mintaqaviy jihatdan o'rganish aholi bandligi, mehnat bozori rivoji va mintaqaviy demografik siyosatni ilmiy asoslashda muhim ahamiyatga ega [2].

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda mehnat resurslari va demografik jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlik keng yoritilgan. Jumladan, J.R. Weeks demografik rivojlanish jarayonlarida aholining yosh tarkibi va tabiiy o'sish ko'rsatkichlari mehnat salohiyatining shakllanishida asosiy omillardan biri ekanligini ta'kidlaydi [1].

Uning fikriga ko'ra, mehnatga layoqatli yoshdagi aholi qismining ortishi mintaqa iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim imkoniyat yaratadi. Biroq ushbu jarayon mehnat bozori bilan uyg'unlashmasa, ishsizlik va migratsiya jarayonlari kuchayishi mumkin [1].

M. Todaro va S. Smith tadqiqotlarida demografik o'sish, migratsiya va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy jihatdan tahlil qilingan [2]. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, mehnat resurslarining shakllanishi faqat aholi sonining ko'payishi bilan emas, balki aholining ta'lim darajasi, kasbiy tayyorgarligi, inson kapitali va mintaqaviy iqtisodiy sharoitlar bilan ham belgilanadi [2]. Ushbu yondashuv Dang'ara tumani kabi aholisi tez o'sayotgan mintaqalar uchun ham dolzarb hisoblanadi.

Mahalliy ilmiy adabiytlarda ham mehnat resurslari va demografik rivojlanish masalalari keng o'rganilgan. Xususan, Q.X. Abdurahmonov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda mehnat resurslari iqtisodiy taraqqiyotning muhim omili sifatida baholangan [3]. Olimning fikriga ko'ra, mehnat resurslarining shakllanishida demografik omillar bilan bir qatorda aholining iqtisodiy faolligi, bandlik darajasi va kasbiy malakasi muhim o'rin tutadi [3].

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi hamda Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari tashkil etdi [4]. Ushbu manbalarda aholi soni, tug'ilish, o'lim, tabiiy o'sish, migratsiya va iqtisodiy faol aholi bo'yicha statistik ko'rsatkichlar muntazam e'lon qilib boriladi [4].

Mazkur statistik ma'lumotlar Dang'ara tumanida mehnat resurslarining shakllanish xususiyatlarini tahlil qilish uchun asosiy empirik manba bo'lib xizmat qildi.

Mazkur tadqiqotda statistik tahlil, taqqoslash, demografik tahlil va mintaqaviy-geografik yondashuv metodlaridan foydalanildi [5]. Statistik tahlil yordamida aholi soni dinamikasi, mehnatga layoqatli aholi ulushi va migratsiya ko'rsatkichlari o'rganildi. Taqqoslash usuli orqali turli yillar kesimidagi ko'rsatkichlar qiyosiy tahlil qilindi. Demografik tahlil asosida yosh va jins tarkibi va iqtisodiy faol aholi holati baholandi. Mintaqaviy-geografik yondashuv esa mehnat resurslarining shakllanishida joylashuv va mintaqaviy xususiyatlarning ta'sirini aniqlash imkonini berdi [5].

NATIJALAR

Tadqiqot davomida Dang'ara tumanida mehnat resurslarining demografik shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar statistik, mintaqaviy va qiyosiy tahlil metodlari asosida o'rganildi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, mintaqada mehnat salohiyatining shakllanishi aholining ko'payishi, yosh tuzilishi, tabiiy ko'payish darajasi, aholining harakati hamda iqtisodiy jihatdan faol bo'lgan fuqarolar qismining o'zgarishi bilan bevosita aloqadordir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, mehnat resurslari miqdoriy ko'rsatkichlarining o'zgarishi demografik jarayonlarning mintaqaviy xususiyatlariga bog'liq holda shakllanmoqda [1].

Tahlillar davomida aniqlandiki, Dang'ara tumani Farg'ona viloyatining demografik jihatdan faol rivojlanayotgan mintaqalaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda aholi miqdorining ko'payishi, yoshlar qismining ko'pligi va mehnat yoshiga yetgan aholining salmog'ining oshishi mintaqada mehnat salohiyatining kengayishiga hissa qilmoqda. Bu jarayon bir tomondan mehnat salohiyatining ortishiga yaxshi ta'sir ko'rsatsa, ikkinchi tomondan yangi ish o'rinlarini yaratish, mehnat bozorini muvozanatlashtirish va bandlik siyosatini takomillashtirish zaruratini ham yuzaga keltirmoqda.

O'rganishlar davomida mintaqaning demografik rivojlanishi bo'yicha asosiy statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi.

1-jadval

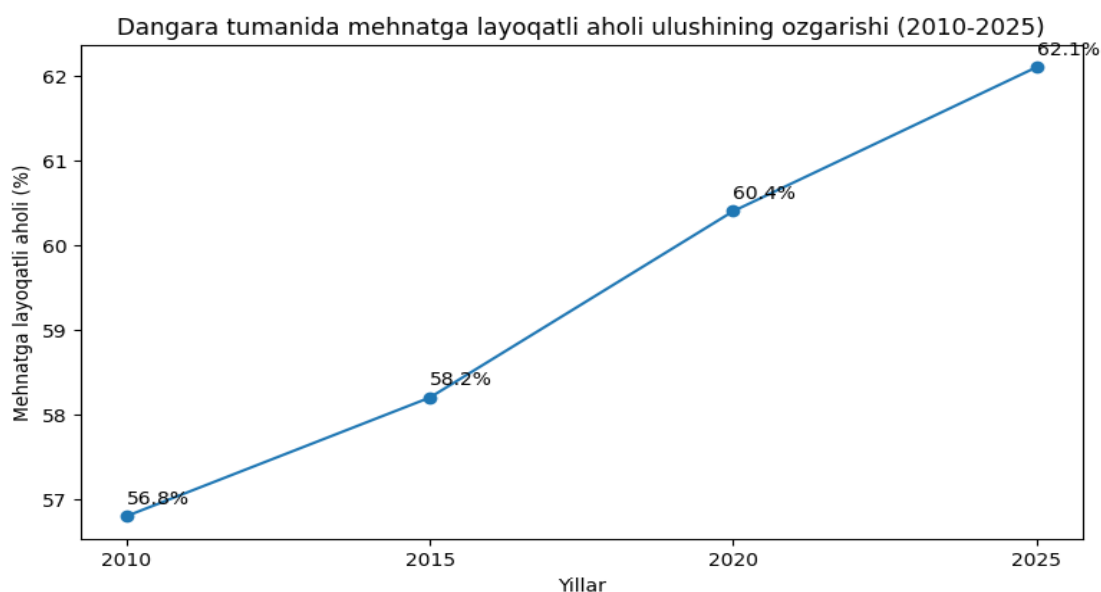
Dang'ara tumani aholisi va mehnat resurslari ko'rsatkichlari dinamikasi

Yillar	Aholi soni (ming kishi)	Mehnatga layoqatli aholi (%)	Iqtisodiy faol aholi (%)
2010	145.2	56.8	48.4
2015	156.7	58.2	49.7
2020	168.9	60.4	51.3
2025	181.5	62.1	53.6

Manba: Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi [4].

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2010--2025-yillar oralig'ida Dang'ara tumani aholisi soni 145,2 ming kishidan 181,5 ming kishigacha ortgan. Bu davr davomida aholi sonining o'sishi 25 foizdan ortiq bo'lgan. Shu bilan birga mehnatga layoqatli aholi ulushi ham muntazam ravishda ko'tarilib borgan. Xususan, 2010-yilda 56,8 foizni tashkil etgan ko'rsatkich 2025-yilga kelib 62,1 foizga yetgan.

Iqtisodiy faol aholi ulushi ham ijobi o'zgarishlarni namoyon qilmoqda. 2010-yilda iqtisodiy faol aholining ulushi 48,4 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilda bu ko'rsatkich 53,6 foizga yetgan. Mazkur o'zgarishlar mintaqada mehnat bozorining rivojlanayotganligi, iqtisodiy faollikning ortayotganligi va aholi bandligini ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar bilan izohlanadi [2].

Grafik natijalari tahlili shuni ko'rsatadiki, mehnatga layoqatli aholi ulushi yillar davomida barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Ayniqsa, 2020--2025-yillar oralig'ida o'sish sur'atining tezlashgani kuzatildi. Buning sababi — aholi yosh tarkibidagi o'zgarishlar va mehnat yoshiga yetib kelayotgan yoshlar qismining ko'payishidir.

Demografik nuqtai nazardan qaralganda, mehnat yoshidagi aholi salmog'ining ortishi mintaqqa iqtisodiy rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq mazkur jarayon yangi ish o'rnlari yaratish, kasbiy tayyorlash tizimini takomillashtirish va mehnat resurslarini samarali boshqarish masalalarini ham dolzarb qilib qo'yimoqda [3].

Tadqiqot davomida mehnat resurslari shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar ham alohida o'rganildi.

Dangara tumani mehnat resurslariga tasir etuvchi omillar (%)

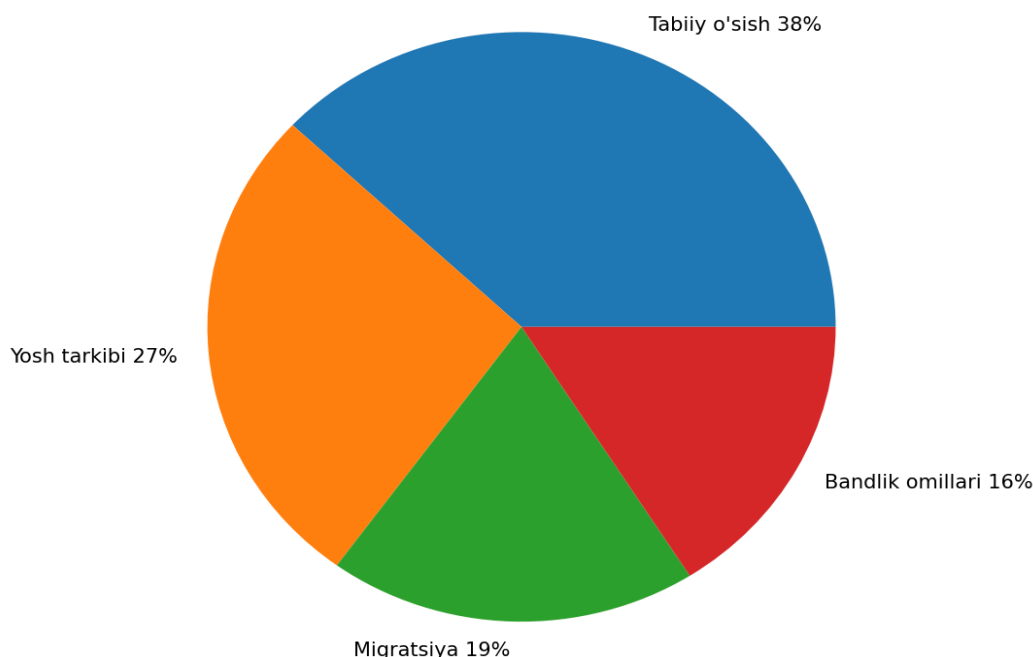

Diagramma natijalariga ko'ra, mehnat resurslari shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar orasida tabiiy o'sish eng katta ulushga ega bo'lib, umumiy ta'sirning 38 foizini tashkil etadi. Bu holat mintaqada tug'ilish darajasining nisbatan yuqoriligi va aholining tabiiy ko'payishi bilan izohlanadi.

Ikkinchi o'rinda yosh tarkibi qayd etilgan bo'lib, uning ulushi 27 foizni tashkil etdi. Yosh tarkibining yuqori salmog'i mintaq mehnat salohiyatining kelajakdagi rivojlanishi uchun muhim demografik omil hisoblanadi.

Migratsiya omili 19 foizlik ko'rsatkich bilan uchinchi o'rinni egalladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mehnat migratsiyasi ayrim hollarda iqtisodiy faol aholi tarkibining mintaqaviy o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Xususan, tashqi migratsiya mehnat bozorida vaqtinchalik mehnat resurslari tanqisligiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga migrantlar tomonidan yuborilayotgan pul mablag'lari oilalarning iqtisodiy farovonligini oshirishga yaxshi ta'sir ko'rsatmoqda [5].

Bandlik omillarining ulushi esa 16 foizni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich mintaqadagi iqtisodiy sharoit, ishlab chiqarish imkoniyatlari va yangi ish o'rinlari yaratilish darajasi bilan bog'liqdir.

2-jadval

Dang'ara tumani yosh tarkibining mehnat resurslariga ta'siri

Yosh guruhi	Ulushi (%)	Mehnati resurslariga ta'siri
0--15 yosh	30.4	Kelajakdagi mehnat salohiyati
16--30 yosh	34.8	Asosiy mehnat zaxirasi
31--55 yosh	26.5	Iqtisodiy faol qatlam

55 yuqori	yoshdan	8.3	Mehnat bozoridagi ulushi nisbatan past
--------------	---------	-----	---

Jadval natijalari shuni ko'rsatdiki, tuman aholisining asosiy qismini 16--30 yoshdagi qatlam tashkil etadi. Mazkur yosh guruhi mehnat bozorining asosiy zaxirasi sifatida baholanadi. Bu esa mintaqada yoshlar bandligi va kasbiy tayyorgarlik dasturlarini kengaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari Dang'ara tumanida mehnat resurslarining demografik shakllanishi tabiiy ko'payish, yosh tuzilishi, aholining harakati va iqtisodiy faol aholi ulushi bilan bevosita bog'liqligini isbotladi. Ushbu natijalar mintaqaviy mehnat siyosatini takomillashtirish va demografik salohiyatdan unumli foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Dang'ara tumanida mehnat resurslarining shakllanish jarayoni mintaqaning demografik rivojlanish xususiyatlari bilan uzviy bog'liq holda kechmoqda. O'rganilgan statistik ma'lumotlar va mintaqaviy tahlillar mehnat resurslari miqdoriy ko'rsatkichlarining o'zgarishi avvalo tabiiy ko'payish, yosh tuzilishi va aholining harakati omillari ta'sirida shakllanishini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar J.R. Weeks hamda M. Todaro tadqiqotlaridagi demografik rivojlanish va mehnat bozori o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi nazariy qarashlarni tasdiqlaydi [1].

Muhokama natijalariga ko'ra, Dang'ara tumanida mehnat yoshidagi aholi salmog'ining ortib borishi mintaqaning iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim imkoniyatlar yaratmoqda. Mehnatga layoqatli qatlam ulushining oshishi mintaqada inson kapitali hajmining ortayotganligini bildiradi. Biroq ushbu jarayon bilan bir qatorda mehnat bozorida yangi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Xususan, mehnat resurslari sonining ortishi ish o'rinlariga bo'lgan talabning kuchayishiga sabab bo'lmoqda.

Tadqiqot davomida yosh tarkibi mehnat resurslari shakllanishining eng muhim omillaridan biri ekanligi aniqlandi. Yoshlar ulushining yuqoriligi yaqin istiqbolda mintaqada mehnat bozoriga kirib keluvchi aholi sonining ortishini ko'rsatadi. Bu esa mintaqada kasb-hunar ta'limi tizimini rivojlantirish, yoshlarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish va ularning mehnat bozoriga moslashuv darajasini oshirish zarurligini ko'rsatadi [2].

Muhokama jarayonida migratsiya omiliga ham alohida e'tibor qaratildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, tashqi mehnat migratsiyasi bir tomondan mintaqadagi ishchi kuchi tarkibiga ta'sir qilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan aholi daromadlari ortishiga xizmat qilmoqda. Migratsiya jarayonlari qisqa muddatli iqtisodiy ijobi natijalarni bersa-da, uzoq muddatda malakali mehnat resurslari oqimining kamayishiga ham sabab bo'lishi

mumkin. Shu nuqtai nazardan migratsion jarayonlarni mintaqaviy boshqarish va monitoring qilish tizimlarini takomillashtirish zarur hisoblanadi [3].

Tadqiqot davomida mehnat resurslari va mintaqa iqtisodiy rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ham aniqlandi. Mintaqada iqtisodiy faol aholi sonining ortishi mehnat bozoridagi faollikni kuchaytirmoqda. Biroq iqtisodiy faol aholi sonining o'sishi ishlab chiqarish tarmoqlari va xizmat ko'rsatish sohasida yangi ish o'rinlari yaratilishini talab qiladi.

Muhokama natijalaridan kelib chiqib aytish mumkinki, Dang'ara tumanida demografik rivojlanish va mehnat resurslari shakllanishi murakkab hamda ko'p omilli tizim hisoblanadi. Ushbu tizimni unumli boshqarish uchun mintaqaviy xususiyatlarni hisobga oluvchi integratsiyalashgan demografik va bandlik siyosatini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida Dang'ara tumanida mehnat resurslarining demografik shakllanishi tabiiy ko'payish, yosh tuzilishi, aholining harakati va iqtisodiy faol aholi ko'rsatkichlari bilan bevosita aloqaliligini tasdiqladi. Mintaqada aholi sonining ortishi va mehnat yoshidagi qatlam ulushining ko'payishi mehnat salohiyatining kengayishiga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, yoshlar ulushining yuqoriligi yaqin istiqbolda mehnat resurslari hajmi ortishini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga mehnat resurslarining ko'payishi bandlik va mehnat bozori bilan bog'liq muammolarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Mintaqada yoshlar bandligini oshirish bo'yicha maxsus dasturlarni kengaytirish.
2. Kasb-hunar va zamonaviy mutaxassisliklar bo'yicha tayyorlov tizimini takomillashtirish.
3. Mehnat migratsiyasi monitoring tizimini yaratish va mintaqaviy tahlillarni kuchaytirish.
4. Mehnat resurslari bo'yicha GIS va raqamli ma'lumotlar bazasini shakllantirish.
5. Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish.
6. Demografik prognozlash asosida uzoq muddatli mintaqaviy bandlik strategiyalarini ishlab chiqish.

Umuman olganda, mehnat resurslarining demografik shakllanish xususiyatlarini chuqur tahlil qilish mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini unumli boshqarish va inson kapitalidan oqilona foydalanish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Weeks J.R. *Population: An Introduction to Concepts and Issues*. -- 12th Edition. Boston: Cengage Learning, 2020. -- 528 p.

2. Todaro M.P., Smith S.C. *Economic Development*. -- 13th Edition. Harlow: Pearson Education Limited, 2020. -- 896 p.
3. United Nations. *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. -- New York: Department of Economic and Social Affairs, 2022. -- 54 p.
4. International Labour Organization (ILO). *Global Employment Trends for Youth 2024*. -- Geneva: ILO Publications, 2024. -- 132 p.
5. United Nations Development Programme (UNDP). *Human Development Report 2023/2024*. -- New York: UNDP, 2024.
6. Abdurahmonov Q.X. *Mehnat iqtisodiyoti*. -- Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. -- 412 b.
7. Jo'rayev N., Qodirov M. *Aholi geografiyasi va demografik jarayonlar*. -- Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020. -- 286 b.
8. Karimov B.B. *Hududiy demografik rivojlanish va mehnat resurslari geografiyasi*. -- Toshkent: Fan, 2021. -- 248 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston -- 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. -- Toshkent, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. *O'zbekiston Respublikasining demografik holati bo'yicha statistik to'plam*. -- Toshkent, 2024.
11. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi. *Farg'ona viloyati aholi va mehnat resurslari statistik ma'lumotlari*. -- Farg'ona, 2024.
12. O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. *Hududiy bandlik va mehnat bozori hisobotlari*. -- Toshkent, 2024.
13. O'zbekiston Respublikasi "Aholi bandligi to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ--642-son.
14. O'zbekiston Respublikasi "Davlat statistikasi to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ--3-son.
15. Farg'ona viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish statistik to'plami. -- Farg'ona, 2024